

Warszawa, 21 lipca 2022 r.

dr hab. Hanna Żuraw

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny

w Siedlcach

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Markowskiej

na temat:

**Metoda edukacyjno-terapeutyczna SPRING w pracy z dzieckiem
z autyzmem na etapie przedszkolnym .Opis, realizacja, efekty.**

Pisanej pod kierunkiem dr hab. , prof. ucz. Lidii Marszałek

W dobie wzrostu rozpoznawalności autyzmu i podejmowania szeregu działań na rzecz włączenia dotkniętych nimi osób do głównego nurtu życia społecznego -a zwłaszcza do edukacji- istotnego znaczenia nabierają poszukiwania skutecznych i opartych na dowodach naukowych metod rehabilitacji. Wiele poczynań skierowanych na dzieci nie ma nadal weryfikacji empirycznej (por. T.Witkowski). Dobrze się więc stało, że mgr Magdalena Markowska, z wykształcenia psycholog, uczyniła tematem swojej pracy metodę edukacyjno-terapeutyczną SPRING w pracy z dzieckiem z autyzmem na etapie przedszkolnym, co samo w sobie ma walory istotności, aktualności ,trafności i oryginalności. Cenną zaletą przedłożonej do recenzji pracy jest prezentacja realizacji wzmiankowanej metody w praktyce przedszkola masowego z

uwzględnieniem perspektywy włączającej. Jest też dowodem krytycznej refleksyjności naukowej nad istniejącym dorobkiem naukowym.

- **Ocena struktury pracy**

Recenzowana praca liczy 242 strony (210 stron + 31 stron aneksu).

Struktura pracy jest typowa dla prac empirycznych z zakresu pedagogiki, tj. obejmuje trzy części, poprzedzone wstępem. Pierwsza – składa się z czterech rozdziałów. Jest teoretyczną podbudową podjętego problemu badawczego, druga – ma charakter metodologiczny, przedstawia założenia badawcze, trzecia – zawiera analizę i interpretację wyników badań. Pracę zamykają dwa rozdziały : w jednym ukazano przedstawiono odpowiedzi na pytania badawcze , w kolejnym rekomendacje dla praktyki.

Proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami pracy zostały zachowane . Zawartość tematyczna poszczególnych rozdziałów jest zgodna z tytułami. Strukturę pracy należy uznać za poprawną.

- **Zawartość merytoryczna**

Układ treści jest typowy dla tego typu studiów. Pierwsze rozdziały stanowią kompendium wiedzy na temat autyzmu i metod stosowanych w rehabilitacji dzieci z autyzmem. Na początku ukazano elementarne objawy wczesnego autyzmu i specyficzną dla niego triadę zaburzeń w zakresie komunikowania się, relacji społecznych i zainteresowań. Omówiono także potrzeby dzieci z autyzmem –co nadaje pracy wymiar personalistyczno –humanistyczny. Wszak dziecko pozostaje istotą ludzką i personą pomimo dysfunkcji. Kolejno przedstawiono dwie orientacje w terapii dzieci z autyzmem. Scharakteryzowano podejście behawiorystyczne i niedyrektywne. Zakres i ujęcie prezentowanych treści jest właściwy merytorycznie .Świadczy o dogłębnej,

przedmiotowej wiedzy autorki recenzowanej dysertacji. Mgr M.Markowska połączyła trzy kategorie tematyczne- integrację społeczną w edukacji przedszkolnej, wiedzę o autyzmie i metodykę terapii. Proporcje są wyważone a treści dobrane umiejętnie.

Opisy poszczególnych metod są ustrukturyzowane klarownie zaś język opisu komunikatywny i oddaje istotę poszczególnych procedur usprawniania. Poczyniona uwaga odnosi się zwłaszcza do samej metody SPRING. Dobrze się też stało, iż autorka uwzględniła w pracy rozdział dotyczący kształcenia integracyjnego/włączającego, gdyż stanowi on szersze uzasadnienie używania sygnalizowanej w tytule metody. Jednak uwagi dotyczące edukacji włączającej budzą niedosyt, zwłaszcza w perspektywie jej użyteczności jako mechanizmu scalania społecznego.

W odniesieniu do części teoretycznej brak mi jednak nagłówka/tytułu całej części teoretycznej, ukazującej syntetycznie horyzontalne przesłanie pracy. Szkoda też, że nie uwzględniono uogólnionego kontekstu teoriopoznawczego niniejszej pracy. Analiza tekstu wskazuje, że jej autorka intuicyjnie go upatruje w koncepcjach integracji społecznej , w wizji twórczości jako element codziennej pracy nauczyciela ale te wątki pozostają do włączenia na kolejnym etapie badań doktorantki.

W przypadku opisu metod niedyrektywnych, skąd inąd słusznie ukazanych, brak mi krytycznej refleksji odnoszącej się do ich efektywności i weryfikacji klinicznej zasadności ich stosowania. Ponadto pozostaje niedosyt dotyczący przedstawienia metod terapii autyzmu . Jest ich znaczenie więcej (Pietras, Podgórska-Jachnik, Sipowicz, Witusik 2022). Powstaje pytanie ,dlaczego autorka przedłożonej pracy ujęła tylko nieliczne. Sama charakterystyka metody SPRING przedstawiona została

w części teoretycznej –ukazano ją klarownie ale bez przedstawienia stanu badań na jej temat –jeśli go nie ma ,to należałoby to napisać. Być może bardziej udatnym zabiegiem byłoby przedstawienie założeń konceptu SPRING (zawarcie) w rozdziale metodologicznym.

Odniesienia do kwestii edukacji integracyjnej są syntetyczne , generalnie zasadne w swoim wydźwięku merytorycznym. Stanowią właściwą podstawę teoriopoznawczą niniejszej dysertacji. Odwołano się do stanu badań nad realizacją integracji edukacyjnej jak i orientacje epistemologiczne w podejściu do samej integracji społecznej. Te zagadnienia zajmują trzy strony. Interesującym zabiegiem było stworzenie graficznych prezentacji i wprowadzenie określenia „edukacja stopniowana”-który to termin uważam za udatnie oddający proces przemian i stan kształcenia osób z niepełnosprawnością. Opisane prezentacje graficzne czynią czytelnym przekaz całości przesłania teoretycznego i są klarowną wykładnią podejścia autorki.

Jeżeli zaś chodzi o Aleksandra Hulka pozostaje on autorytetem i pierwszą osobą, która na stronach „Pedagogiki rewalidacyjnej” pisała o normalizacji życia osób z niepełnosprawnością. Tym nie mniej dobór podstaw teoretycznych –połączenie kwestii integracji społecznej (sygnalne skąd inąd) ,wiedzy na temat autyzmu i metod pracy terapeutycznej -oceniłam jako właściwy. Literatura spożytkowana dla potrzeb recenzowanej dysertacji jest aktualna ,tak polska jak i obcojęzyczna. Dobrana jest udatnie- świadczy i umiejętności dokonania wyboru stosownych tekstów.

Po prezentacji kontekstu teoretycznego dokonano charakterystyki metodologicznych podstaw badań własnych. Układ tego rozdziału odpowiada wymaganiom formalnym. Rozpoczyna go przedstawienie

celów badań . Autorka wskazała jako cel „stworzenie spójnego i całościowego opisu teorii i praktyki w zakresie metody pracy z dzieckiem z autyzmem na etapie przedszkolnym ,integrującego wybrane teorie dyrektywne i niedyrektywne „(s.101). Zamierzała określić, jak w codziennej pracy przedstawia się realizacja metody SPRING -co wykazała na dalszych stronicach dysertacji, w części poświęconej wynikom badań.

Przyjęte przesłanie teleologiczne i opcja syntetyzująca dorobek teoretyczny jest zgodne założeniami transteoretycznego modelu zmian, opracowanego przez takich autorów jak J.O Prochaska, J.C. Norcross, C.C. Diclemente. Wyraża, na podobieństwo wymienionych autorów, wolę zoptymalizowania działań na rzecz wspomagania dziecka z autyzmem ,jego rodziny jak też budowania nowej kultury bycia razem ,nowego kształtu ludzkiej wspólnoty na poziomie edukacji przedszkolnej. Szkoda, że mgr M. Markowska nie powołała się na wzmiankowanych autorów. Tym nie mniej połączenie uwzględnionych w dysertacji obszarów tematycznych w jedną całość dla wprowadzenia zmian w funkcjonowaniu dziecka – jest poczynaniem etycznym - służy dobru człowieka i doskonaleniu metod terapeutycznych . Ma znamiona twórczości –poczynione zabiegi koncepcyjne są wartościowe, innowacyjne, unikalne, użyteczne. Jest tak ujęty cel badań cennym wkładem doktorantki w kształtowanie praktyki terapeutycznej w warunkach masowego przedszkola.

Opis metody SPRING umieszczono w rozdziale teoretycznym -powstaje pytanie, czy to najlepsza jego lokalizacja.

Celem praktycznym, jak pisze mgr M.Markowska „, jest przygotowanie rekomendacji dla przedszkoli...”(s.101)-co jest zasadne

w świetle wymagań stawianych pracy doktorskiej . Brak natomiast sformułowania przedmiotu badań -można o nim wnioskować pośrednio na podstawie zawartości celów badań i problemów badawczych. Jednak przedmiot badań nie został konkretnie ujęty w słowa.

Jakkolwiek doktorantka kładzie nacisk na kwestie opisu realizacji metody SPRING ,to zdaje się ,że na podstawie opisów studiów przypadków , że autorce chodzi nie tylko o sam opis ale o przedstawienie czegoś więcej –a mianowicie efektywności obranej metody w różnych zakresach.

Kolejno sformułowano jeden problem główny i cztery szczegółowe. Zasadność kategorii zagadnień jest trafna z punktu widzenia celu działań eksploracyjnych w niniejszej pracy. Jednak wątpliwości budzą pewne sformułowania -w pytaniu głównym o brzmieniu „w jaki sposób współdział w terapii..” (s.102) – nie wyjaśniono o czyj współdział chodzi. Autorka jednak wskazuje tą kwestię w pytaniu czwartym „ czy i w jakim stopniu metoda SPRING wspomaga rodziców dzieci neurotypowych i rodziców dzieci ze spektrum autyzmu we wzajemnej akceptacji ...oraz w budowaniu integracji społecznej?”s.102. Sformułowanie oceniam za zbyt ogólne .Wskazane byłoby bardziej precyzyjne dookreślenie, o jakie skutki właściwie chodzi.

Nie ma też hipotez i słowa o tym, dlaczego ich nie ma. Można niewątpliwie ów brak uzasadnić posługując się literaturą metodologiczną dotyczącą badań jakościowych –ale i tego nie uczyniono.

Obrano orientację jakościową –co jest zasadne w pracy, która służy wskazaniu wartości terapeutycznych metody innowacyjnej, która jako taka doczekała się weryfikacji empirycznej dzięki inicjatywie mgr

M.Markowskiej.

Dobór metody studium przypadku należy uznać za odpowiedni do przyjętej orientacji rozpoznawczej. Zastosowane techniki –a jest ich kilka –są zasadne i zgodne z modelem triangulacji zakładającym stosowanie różnych technik i korzystanie ze zróżnicowanych źródeł wiedzy.

Choć pozostaje pewien niedosyt. W odniesieniu do Arkusza analizy nagrań wideo-brakuje mi dyspozycji do analiz-te zwyczajowo podaje się w tego typu pracach w części metodologicznej dla sprecyzowania przedmiotu obserwacji. Podobnie rzecz się ma z Arkuszem wywiadu z rodzicem dziecka z autyzmem. Analogicznie należałoby postąpić ze studiami przypadków-w części metodologicznej zasadne byłoby przedstawienie prezentacji ich struktury zaś konkretne komponenty opisu winny znaleźć się w spisie treści-co uczyniłoby przekaz bardziej przejrzystym.

Same narzędzia badawcze autorka umieściła w aneksie-co jest zabiegiem słusznym metodologicznie. Jednak użyte sformułowanie „aneksy” nie jest zasadne- aneks jest jeden a w nim są poszczególne załączniki, którym nadaje się numery. Aneks dowodzi też wkładu pracy mgr M. Markowskiej –bowiem przedstawiała w nim własne ,autorskie narzędzia -co jest dowodem jest twórczej pracy koncepcyjnej i zwiększa wartość jej wkładu w rozwój działań badawczych.

Umieszczenie w rozdziale metodologicznym fotografii nauczycielek , budynku przedszkola i jego nie ma znaczenia merytorycznego –było zbędne. Pozostaje nadzieja, że uzyskano zgodę tychże na umieszczenie

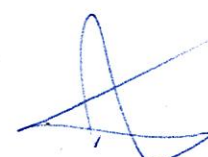
ich podobizn w pracy.

Następną, szóstą część recenzowanej dysertacji, stanowi opis wyników badań własnych. Rozdział jest ustrukturyzowany właściwie i przejrzystie. Jako taki oddaje wielość i złożoność zastosowanych technik badawczych i pozyskanych dzięki nim informacji. Najpierw przedstawiono studia przypadków noszących tytuły „Historia..”-co można uznać za zabieg stylizacyjnie trafny-wszak pokazują wycinki z życia dzieci.

Opisy są w miarę szczegółowe, skupione na samym zaburzeniu i organizacji terapii. Są poprawne –choć ukierunkowane wybiórczo – wszak człowiek, nawet czteroletni, nie składa się z samego zaburzenia i jest złożonym bytem psycho-socjo-bio-duchowym, na co wielokrotnie zwraca uwagę Lidia Marszałek w swoich pracach-a czego zabrakło w recenzowanym opracowaniu.

W każdym studium zamieszczono związaną z nim dokumentację powstałą dzięki zastosowaniu różnych technik. Zabieg ten uwiarygadnia pozyskane informacje jednak powstaje pytanie, czy zasadne jest umieszczenie danych z diagnoz w tym miejscu.

Każde studium wieńczy opis pozytywnych i pożądaných zmian zaobserwowanych w zachowaniu się dziecka po zastosowaniu terapii-co niewątpliwie służy wykazaniu jej efektywności. Niewątpliwie prezentacja studiów przypadków jest mocną stroną analizowanego rozdziału. Szkoda jednak, że nie dokonano analiz porównawczych efektów osiągniętych w pracy z poszczególnymi dziećmi-byłoby to nawiązaniem do opcji badawczej bliskiej Aleksandrowi Hulkowi, na którego mgr M.Markowska się powołuje, preferującemu studia

komparatystyczne.

Jeżeli idzie o kolejne segmenty –rozdziały dotyczące opinii rodziców –to są zasadne merytorycznie, jednak pytania zadawane samym rodzicom zdają się sugerować odpowiedzi (s.200).Poza tym, są to pytania rozstrzygnięcia nie pozostawiające badanym pola dyskusji. Są to pytania-wielozagadnieniowe s.200) .Odpowiedzi rodziców zostały zinterpretowane skrótowo i powierzchownie –choć pojawiło się szereg ciekawych wątków np. opinie dzieci sprawnych neurotypowo (s.201). Sam wydzźwięk opinii rodzicielskich zinterpretowano jako jednoznacznie pozytywne ustosunkowanie wobec dzieci z autyzmem –choć wypowiedzi rodziców budzą wątpliwości (s.201)

Trudno też powiedzieć, czy z wypowiedzi rodziców wynika , czy mają wiedzę na ich temat (s.201).

Tym niemniej rozważania są uporządkowane i oddają tok postępowania badawczego.

Pracę wieńczy rozdział odpowiedzi na pytania badawcze-choć powinien mieć tytuł „Zakończenie’ albo „wnioski końcowe”. Autorka udziela w nim odpowiedzi na pytania badawcze. Wnioski są logiczne i stanowią odpowiedź na pytania badawcze.

Wykazano w nich użyteczność metody SPRING w pracy z dzieckiem z autyzmem jak i w działaniach ukierunkowanych na rodziców a w tym zakresie opisano zasadność stosowania wzmiankowanej procedury w eliminowaniu lub ograniczaniu zachowań składających się na triadę autystyczną . Co cenne a jakże często pomijane ,to zwrócenie uwagi na rolę dzieci sprawnych neurotypowo ,które motywują dzieci z autyzmem do relacji społecznych i modelują funkcjonowanie tychże

przedszkolaków-co uzasadnia wspólną edukację przedszkolną. Poczynione spostrzeżenia stanowią o swoistej, dodanej wartości poznawczej recenzowanej dysertacji –ukazują interakcyjność edukacji i terapii. Sądzę, że doktorantka zrealizowała cel poznawczy rozprawy, jakim było w gruncie rzeczy wykazanie przydatności metody SPRING w terapii i stymulowaniu integracji społecznej w przedszkolu.

Recenzowana praca posiada również wymiar praktycznej użyteczności-co jej istotnym wymogiem stawianym tego typu pracom. Autorka dysertacji ,mając na uwadze korzyści wynikające z metody SPRING, przedstawiła program działań wdrażających sygnalizowaną metodę. Szczegółowo opisała rodzaje i kolejność działań i warunków pracy – słowem zaprezentowała konkretne rekomendacje dla prace przedszkola. Ten zabieg świadczy o realizacji praktycznego celu badań.

Rekomendacje

Wobec pracy doktorskiej stawia się wymóg innowacyjności, doniosłości społecznej , użyteczności praktycznej ,wnikliwości dociekań naukowych, rzetelności, kompletności, logiki wnioskowania oraz oryginalności. Temat ma być aktualny. Wskazane jest korzystanie z możliwie bogatych merytorycznie źródeł .

Przedłożona do recenzji dysertacja ,pomimo pewnych niedociągnięć (nie obniżających wartości merytorycznej opisanych wyników badań) spełnia powyższe wymagania. Jako taka może być podstawą dla dalszych kroków w postępowaniu zmierzającym do nadania mgr Magdalenie Markowskiej tytułu Doktora Nauk Społecznych w dziedzinie Pedagogiki.

Dr hab., prof. ucz. Hanna Żuraw